

solutions. Targeting the process of preparing masters degree in «Pedagogy of higher school» to use a systematic approach in higher education is stipulated by the curriculum while learning discipline «A systematic approach in higher education».

The main reasons for setting the above mentioned problem is the need of masters for theoretical and practical training of system functioning institution of higher educational institution and implementation in the educational institution of management system of higher education.

One of the most effective ways to address the problem of training masters degree in «Pedagogy of higher school» is to use a systematic approach during the educational process in the higher educational institution seen in the development of the course «A systematic approach in higher education», which allows to introduce the undergraduates the peculiarities institution of higher education as a social-pedagogy system and features educational system; to form a systematic vision institution of higher education as an object of management; to learn how to use professional normative, methodological, scientific information on the relevant methods of systematic analysis based on information on the content of events (or innovations) in the sphere of education.

Developed a course «A systematic approach in higher education» was tested during the educational process masters degree in «Pedagogy of high school». This special course provides the following methods of organizing and implementing training and learning activities (verbal, visual, practical, explanatory, illustrative, reproductive, problem statement, inductive and deductive partly retrieval, research, educational work under the direction of teacher self-study) and activation methods and motivating teaching and learning activities (methods of stimulation and motivation of duty and responsibility in teaching methods activation). Repeating the survey made it possible to establish a positive trend of increased knowledge and skills of masters on the methodology of the system approach during the educational process in the higher educational institution.

The prospects for further scientific exploration the author sees in the development of methodical recommendations on the use of the course «A systematic approach to higher education».

Key words: *higher educational institution, methodology, optimization, pedagogy, training of masters, system, a systematic approach, a special course.*

УДК 378.018.43:004.7

І. О. Зайцева

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧІ ВМІННЯ СТУДЕНТІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФОРМУВАННЯ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

У статті окреслено наукові підходи до визначення професійно-творчих умінь. Виявлено нові кваліфікаційні характеристики професійних умінь творчого характеру, які складають основу фахової компетентності фахівців, стають засобом самореалізації творчого потенціалу особистості. Для успішного формування вмінь у дистанційному навчанні виокремлено основні умови: готовність викладача для використання інноваційних можливостей дистанційного навчання; організація пізнавально-творчої діалогової взаємодії дистантних учнів із викладачем; компетентна педагогічна діагностика продуктів професійно-творчої діяльності студентів.

Ключові слова: *дистанційне навчання, професійно-творчі вміння, формування, фахівець, самореалізація, діяльність, педагогічні технології, діагностика, взаємодія.*

Постановка проблеми. Розвиток нових галузей виробництва, зміна соціальних і ринкових умов, розробка й упровадження нових технологій відображаються на кваліфікаційних вимогах до випускників вищих навчальних закладів. Сучасного фахівця повинні відрізняти позитивна мотивація до професії, рефлексивні здібності, здатність до самостійної дослідницької та наукової діяльності за фахом, творча активність у професійній сфері. Тому варто виявити інноваційні способи й засоби освіти, до яких безумовно належить дистанційне навчання, та умови, що сприяють становленню професійно-творчих умінь студентів як основи компетентності майбутнього фахівця.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі формування професійно-творчих умінь присвячені дослідження низки вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема В. Онищука, К. Платонова, Є. Мілеряна, І. Лернера, С. Гончаренка, О. Кривонос та ін. Дослідники по-різному визначають сутність поняття «вміння», але всі вони вважають, що вміння формуються у процесі певної діяльності [3, 18; 5, 288].

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, що з'явились останнім часом, свідчить про значну увагу до проблем розробки й упровадження дистанційних технологій у навчальний процес ВНЗ. На сьогодні в науці досліджено педагогічні підходи до комп'ютеризації навчального процесу (Б. Гершунський, Є. Машбиц, І. Підласий, Є. Полат), концептуальні положення про дистанційне навчання та його дидактичні можливості (О. Андреев, Д. Кіган, О. Купенко, В. Кухаренко, О. Рибалко, М. Сімонсон), форми й методи евристичного навчання з використанням телекомунікаційних засобів (Г. Андріанова, А. Король, А. Хуторської, М. Лазарев).

Але питання сучасного тлумачення професійно-творчих умінь та умов їх формування у студентів гуманітарних спеціальностей із використанням дистанційного навчання залишаються недостатньо висвітленими.

У зв'язку з цим **метою статті** є визначення сутності та змісту професійно-творчих умінь студентів гуманітарного профілю та з'ясування умов успішного формування зазначених умінь у дистанційному навчанні.

Виклад основного матеріалу. Суттєвим досягненням психолого-педагогічної науки стала теорія щодо реалізації особистісного підходу до навчання й розвитку, зокрема, до формування професійно-творчих здібностей і вмінь майбутніх фахівців. Творчий процес невіддільний від особистості, а творчі здібності розвиваються в діяльності, яка потребує навчальної та професійної творчості. На думку М. Скаткіна, творча діяльність – це завжди створення нового на основі перетворення пізнаного: нового результату або оригінальних шляхів і методів його отримання [9, 15].

Виявлено, що існують різні точки зору щодо визначення професійних умінь майбутнього фахівця. Н. Кузьміна вважає, що це «новий сплав» знань, навичок, цілеспрямованості та творчих можливостей фахівця [5, 288].

В. Загвязинський, Н. Кузьміна та О. Щербаков ототожнюють компоненти професійної діяльності з відповідними вміннями: конструктивними, організаторськими, комунікативними, гностичними, інформаційними, розвивальними. Л. Хомич також пропонує класифікацію професійних умінь за видами діяльності: діагностичні, прогностичні, організаційні, комунікативні, аналітичні [4, 17]. Т. Гущина підкреслює, що значимою характеристикою професійної діяльності особистості є професійно-творчі вміння, які вважаються фактором створення нового в професійній сфері й формуються тільки у творчій навчальній діяльності, яка включає і евристичну, і дослідницьку [3, 18].

В основу формування професійно-творчих умінь студента покладено взаємодію двох психолого-педагогічних категорій – творчості й діяльності. Виявлено, що сформовані професійно-творчі вміння студента є його власним особистісно значущим творчим продуктом.

На основі аналізу досліджень визначено професійно-творчі вміння студентів гуманітарного профілю як їхню практичну здатність до певних видів педагогічної діяльності творчого характеру. Запропоновано класифікацію професійно-творчих здібностей відповідно до основних видів педагогічної діяльності. Тому в проведеному дослідженні виокремлюємо такі професійно-творчі вміння: 1) діагностичні: уміння здійснювати критичний аналіз і оцінку професійної ситуації та результатів діяльності; 2) прогностичні: уміння формулювати професійну проблему, мету та професійно-творчі задачі, які необхідно розв'язувати для досягнення результату-мети; 3) організаційні: уміння проявити творчу й виконавчу ініціативність, організувати творчу життєдіяльність колективу; 4) дидактичні: уміння передавати знання іншим, використовувати інноваційні дидактичні можливості застосованих педагогічних технологій, реалізувати основні дидактичні принципи.

Вважаємо, що для поступового, поетапного формування професійно-творчих умінь студентів варто постійно організовувати пізнавально-творчу (евристичну) діяльність майбутніх фахівців із метою розвитку їх творчих умінь, необхідних у професійній роботі. А. Хуторської вважає, що під час застосування викладачем технологій евристичного навчання відбувається творча самореалізація студента, формуються його особистісні якості, творчі вміння у створенні власного освітнього продукту, а також забезпечується накопичення знань, досвіду для розв'язання навчальних завдань [12, 146–147].

Комплексне застосування в навчальному процесі, зокрема з іноземної мови, технологій дистанційного навчання дозволяє створити у студентів позитивну мотивацію ведення навчальної та дослідної діяльності зі спеціальності, розкрити їх творчий потенціал і стимулювати творчу активність в іншомовному особистісно-орієнтованому, евристичному професійно-спрямованому спілкуванні студентів.

Розглянемо сутність і визначення поняття «дистанційне навчання». Аналіз літературних джерел свідчить, що становлення даного терміну пройшло досить довгий шлях. А. Баньжимінов та В. Марусин розмежовують поняття «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта» в силу їх нетотожності. «Освіта... – пишуть автори, – спеціально організований державою процес з оволодіння людиною системою наукових знань, умінь і навичок у певній галузі науки, результат якого відповідає цілям, поставленим державою... Тому термін «дистанційна освіта» необхідно розглядати як один із видів існуючої системи освіти... Дистанційне навчання є одним із складових дистанційної освіти. При цьому під навчанням ми розуміємо інтелектуальну взаємодію викладача й студента, засновану на спільній діяльності для досягнення державних цілей освіти» [2, 37].

Є. Полат також проводить межу між поняттями дистанційна освіта та дистанційне навчання. «Освіта, – пише вона, – більш широке поняття, яке включає в себе: освіту як цінність; освіту як систему; освіту як процес; освіту як результат. Процес навчання – основа навчально-виховного процесу, який характеризується, передусім, інтерактивністю, тобто взаємодією студента й викладача, а також студентів між собою» [8, 39]. Отже, говорячи про процес дистанційного навчання, науковець припускає наявність у цьому процесі взаємодії викладача та студентів, їх спілкування. Використовуючи термін «дистанційне навчання», Є. Полат підкреслює основну характерну ознаку даної діяльності, а саме: інтерактивність, взаємодію не тільки з програмою, але й з викладачем та іншими студентами [8, 40]. Отже, дистанційне навчання розглядається як нова форма навчання і, відповідно, дистанційна освіта (як результат навчання, як система) – як нова форма освіти. Найбільш вичерпним можна вважати визначення, запропоноване А. Хуторським: «Під дистанційним навчанням мається на увазі особистісна продуктивна діяльність студентів, яка будується за допомогою сучасних засобів телекомунікацій. Дистанційне навчання припускає інтеграцію інформаційних і педагогічних технологій, які забезпечують інтерактивність взаємодії суб'єктів освіти та продуктивність навчального процесу. Обмін і пересилка інформації відіграють у даному випадку роль допоміжного середовища для організації продуктивної навчальної діяльності студента» [10, 30].

На підставі аналізу різних підходів до визначення досліджуваного поняття можна вважати, що дистанційне навчання (ДН) – це взаємодія викладача та студентів на основі комп'ютерних телекомунікацій із використанням сучасних педагогічних, інформаційних технологій і послуг, які надає Інтернет, таких як: електронна пошта, скайп, відеозаписи тощо. Специфічна особливість дистанційного навчання полягає в тому, що студент має активно працювати з комп'ютером за відсутності викладача, який, у свою чергу, для зв'язку з ним повинен уміти користуватися сучасними засобами комунікації.

Для теорії та практики даної форми освіти важливим є обґрунтування системи дидактичних принципів ДН. О. Хуторської сформулював такі принципи ДН у зв'язку з необхідністю впровадження нових навчальних технологій: створення дистантним учнем освітньої продукції в досліджуваних галузях; відповідність зовнішнього освітнього продукту учня його внутрішнім особистісним потребам; пріоритет діяльнісного змісту перед інформаційним; відповідність освітніх процедур телекомунікаційним формам і технологіям; відкрита комунікація стосовно створюваної дистанційними учнями освітньої продукції; пріоритет діяльнісних критеріїв оцінки результатів ДН перед інформаційними [11, 678].

О. Андреев зазначає, що особливості ДН, заснованого на максимальному використанні інформаційних технологій, виявляються через низку додаткових принципів [1, 28–30]: принцип діяльності, принцип особистісно-опосередкованої взаємодії, принцип відкритості комунікативного простору, принцип індивідуального підходу, принцип інтерактивності, принцип стартових знань, принцип індивідуалізації, принцип ідентифікації, принцип регламентування навчання, принцип педагогічної доцільності застосування засобів нових інформаційних технологій, принцип забезпечення відкритості й гнучкості навчання.

Вищезазначені принципи склали підґрунтя процесу формування професійно-творчих умінь майбутнього фахівця, який може успішно відбуватися лише за певних дидактичних умов. Останні трактуються як атмосфера (середовище), де в тісному взаємозв'язку представлена сукупність психологічних і педагогічних факторів (відношень, засобів), що забезпечують можливість викладачеві організувати активну діяльність студента.

У проведеному дослідженні з'ясовано, що ефективність дистанційного навчання залежить від чотирьох складових: а) ефективної взаємодії викладача й студента; б) педагогічних технологій; в) методичних матеріалів; д) ефективності зворотного зв'язку. Іншими словами, успіх дистанційного навчання великою мірою залежить від ефективності організації взаємодії, якості застосованих матеріалів, педагогічного керівництва та майстерності викладачів [6, 3]. Використання сучасних технологій дистанційного навчання в освітній системі університету забезпечує успішне формування основних професійно-творчих умінь майбутніх фахівців-гуманітаріїв, якщо створити для цього необхідні дидактичні умови: 1) забезпечити готовність викладача ВНЗ для використання інноваційних можливостей евристичного й дистанційного навчання; 2) реалізувати створення творчо-орієнтованої мотиваційної сфери професійної діяльності як студентів, так і викладачів; 3) організувати пізнавально-творчу діалогову взаємодію студентів із викладачем, інформаційно-комп'ютерними засобами дистанційного навчання з використанням механізмів і методів евристичної (пошукової,

конструктивної та креативної) діяльності; 4) застосувати компетентну педагогічну діагностику продуктів професійно-творчої діяльності студентів.

Взаємодія між учасниками процесу навчання є ключовим елементом будь-якої освітньої програми. Більшу частину часу студенти працюють у дистанційному режимі самостійно. Якщо в них виникає необхідність поставити викладачеві запитання, вони можуть скористатися послугами електронної пошти. Це сприяє більш серйозному ставленню до навчання. Тому для підвищення якості й мотивації дистанційного навчання необхідно максимально стимулювати інтерактивну взаємодію не тільки між студентами й викладачами, але й між ними та навчальним матеріалом.

Висновки. Аналіз психолого-педагогічної літератури та проведене нами дослідження професійно-творчих умінь майбутнього фахівця дозволили дійти певних висновків. Професійно-творчі вміння є проявом професійно-творчої самореалізації спеціаліста, основою його фахової компетентності, засобом реалізації творчих здібностей.

Використання сучасних технологій дистанційного та евристичного навчання в освітній системі університету забезпечує успішне формування основних професійно-творчих умінь майбутніх фахівців, якщо створити для цього необхідні дидактичні умови: забезпечити педагогічну готовність викладача до застосування сучасних методів і засобів дистанційного навчання у формуванні умінь професійно-творчого характеру; реалізувати евристичну діяльність студентів, спрямовану на самостійне створення особистісно значимого освітнього продукту; застосувати в пізнавально-творчій діяльності студентів необхідний діагностичний інструментарій.

Перспективними напрямками подальшого дослідження означеної проблеми можна вважати експериментальне випробування визначених дидактичних умов застосування технологій дистанційного навчання для формування й самореалізації професійно-творчих умінь студентів гуманітарних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. Дидактические основы дистанционного обучения : монография / А. Андреев. – М. : РАО, 1999. – 120 с.
2. Баньжминов А. Б. Организационно-педагогические аспекты дистанционного обучения / А. Б. Баньжминов, В. В. Марусин. – Новосибирск : НГАСУ, 1998. – 37 с.
3. Гущина Т. Н. Формирование методической компетентности педагогических работников учреждений дополнительного образования детей в процессе повышения квалификации : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Т. Н. Гущина. – Ярославль, 2001. – 22 с.
4. Кривонос О. Б. Професійно-творчі вміння педагога і шляхи їх формування : монографія / О. Б. Кривонос. – Суми : Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, 2010. – 163 с.
5. Основы вузовской педагогики : учеб. пособие / [Отв. ред. Н. В. Кузьмина]. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1972. – 311 с.

6. Пищулин Н. П. Технологизация управления образованием / Н. П. Пищулин, В. М. Ананишнев // Школьные технологии. – 2001. – № 4. – С. 3–12.

7. Полат Е. С. Педагогические технологии дистанционного обучения / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петров. – М. : Академия, 2006. – 400 с.

8. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения / Е. С. Полат // Информатика и образование. – 2001. – № 5. – С. 37–43.

9. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований: в помощь начинающему исследователю / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 152 с.

10. Хуторской А. В. Научно-практические предпосылки дистанционной педагогики / А. В. Хуторской // Открытое образование. – 2001. – № 2. – С. 30–35.

11. Хуторской А. В. Предпосылки дистанционной педагогики / Преподавание в сети Интернет : учебное пособие / [ответ. ред. В. И. Солдаткин]. – М. : Высшая школа, 2003. – 792 с.

12. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

РЕЗЮМЕ

Зайцева И. А. Профессионально-творческие умения студентов и особенности их формирования в дистанционном обучении.

В статье обозначены новые подходы к определению профессионально-творческих умений. Выявлены новые квалификационные характеристики профессиональных умений творческого характера, которые составляют основу профессиональной компетентности специалистов, являются средством реализации творческих способностей личности. Для успешного формирования умений в дистанционном обучении выделены основные условия: готовность преподавателя для использования инновационных возможностей дистанционного обучения; организация познавательно-творческого диалогового взаимодействия студентов с преподавателем средствами дистанционного обучения; компетентная педагогическая диагностика продуктов профессионально-творческой деятельности студентов.

Ключевые слова: дистанционное обучение, профессионально-творческие умения, формирование, специалист, самореализация, деятельность, педагогические технологии, диагностика, взаимодействие.

SUMMARY

Zaitseva I. The professional and creative skills of the students and peculiarities of their formation in distance learning.

In the article the new approaches to defining the professional and creative skills of the students are outlined. The researchers define the essence of the concept the «skill» differently, but they think that skills are formed during the certain activities.

The new qualifying characteristics of professional skills of creative nature are discovered. In our research the following professional and creative skills are singled out: 1) diagnostic: the ability to perform critical analysis and evaluation of the professional situation and results of the activity; 2) prognostic: the ability to formulate a professional problem, a purpose and professional creative tasks that need to be solved to achieve a result-goal; 3) organizational: the ability to demonstrate creative and executive leadership, to organize the creative life activity of collectives; 4) didactic: the ability to transfer knowledge to others, use innovative teaching opportunities of applied educational technology and realize the basic teaching principles.

It is determined that the professional and creative skills are the basis of professional competence and means of the creative abilities realization. To succeed in their formation in

distance learning the basic conditions are singled out: 1) willingness of the teachers to use innovative distance learning opportunities; 2) organization of cognitive and creative dialogue interaction of the students with the teacher by means of distance learning; 3) competent pedagogical diagnostics the products of students' professional and creative activity.

The interaction between the participants of the learning process is a key element of any educational program. Most of the time, the students work remotely on their own. If they have a need to ask the teacher questions, they can use e-mail. This contributes to a more serious attitude to learning. Based on the analysis of general and methodological literature the essence and didactic possibilities of distance learning are determined: interaction between a teacher and a student in a specific educational environment via telecommunication technologies.

The use of modern technology of distance and heuristic learning in the university educational system provides the successful formation of basic professional and creative skills of future specialists.

In the article a system of principles of distance learning is presented which provides the formation of professional and creative skills of future specialists.

Key words: *distance learning, the professional and creative skills, formation, a specialist, self-realization, activity, an educational technology, diagnostics, interactions.*

УДК 378:016

О. І. Земка

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

ГРУПИ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

У статті розкрито основні групи дослідницьких умінь студентів-філологів: інформаційні (бібліографічні, лексикографічні, технічні), операційні (інтелектуально-евристичні, аналітико-інтерпретаційні, текстово-жанрові), мовнокомунікативні (власне комунікативні, редакторські, полемічні), діагностично-прогностичні (проектувальні, прогностичні, діагностичні, рефлексивні). Вищезазначені вміння майбутніх учителів-словесників проаналізовано на основі навчально-пізнавальної діяльності, науково-дослідної роботи та під час навчальних і педагогічних практик.

Ключові слова: *групи дослідницьких умінь, дослідницькі вміння, майбутні вчителі української мови і літератури, інформаційні вміння, операційні вміння, мовнокомунікативні вміння, діагностично-прогностичні вміння.*

Постановка проблеми. Учитель ХХІ століття – це насамперед дослідник. Сучасній школі потрібен учитель, готовий працювати в умовах зростання наукової інформації, успішно опановувати й упроваджувати інноваційні підходи, мобільно вирішувати професійні завдання та самовмотивований на творче дослідження й новаторство. Важливість таких професійних і особистісних рис потребує вдосконалення процесу формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів української мови і літератури у вищих педагогічних навчальних закладах.

Аналіз актуальних досліджень. Результати наукових пошуків із цієї актуальної проблеми узагальнено в дисертаційних працях, у яких представлено теоретичні й методичні засади формування дослідницьких